

és Német Gyógyszerügyi Intézet⁵ működési szabályzatát.

Örvendetes, hogy az új Gyógyszertörvénnyel csaknem egyidőben, 1965 január 1-én lép hatályba a Német Gyógyszerkönyv 7. kiadása, amely a gyógyszerészeti tevékenység korszerű alapjait biztosítja.

Az új Gyógyszertörvény megalkotóit az a cél vezette, hogy a szocialista egészségügy felépítéséhez a gyógyszerügy átfogó, korszerű és tudományosan megalapozott rendezésével járuljanak

⁵ A gyógyszerellátás fejlesztésével foglalkozó intézmény (ford.).

hozzá. Törekvéseiket, fáradozásukat az egészségügy minden dolgozója melegen üdvözlö.

РЕЗЮМЕ

Автор познакомит читателя с новым законом изданным в ГДР по лекарственному обеспечению. Он подчеркивает важность тех научных достижений, которые служили базисом нового закона лекарственного обеспечения.

ZUSAMMENFASSUNG

Verfasserin gibt die wichtigsten Anordnungen des neuen Arzneimittelgesetzes der DDR bekannt. Die Auswirkung des Gesetzes auf die laufende Entwicklung der Arzneiversorgung wird hervorgehoben.

(Magdalenen Apotheke, Berlin—Lichtenberg)

Érkezett: 1964. XII. 15.

A gyógyszerészet történetéből

GYÓGYÍTÁSI VONATKOZÁSÚ EMLÉKEINK A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBÓL

DR. MOLNÁR ALBERT

A XVI., XVII. század kultúrtörténetének tanulmányozása során kezembe kerültek Takáts Sándor írásai is és különös érdeklődéssel tapasztaltam, hogy mennyi — gyógyítási szempontból — érdekes vonatkozást tartalmaznak. Ezekből kiválogattam néhányat.

A XVI. és XVII. században a törökök által elfoglalt területeken a közegészségügyi viszonyok különösen a végvárok környékén rendkívül siralmasak voltak. Egykorú leírásokból tudjuk, hogy a csatározások alkalmával elesett katonák holttestét sem a mieink, sem pedig a törökök nem temették el. Az akkori szokás szerint a levágott fejeket, mint diadalmi jelvényeket kopjájokra tűzték, a testeket pedig a végvárat körülvevő mezőkön hagyták. Egy példa elég a helyzet megvilágítására: 1532-ben Sümeg környékén gyakori volt a csatározás. A magyarok részéről Werbőczy Imre és Csorion András vezetése alatt hét alkalommal került ütközetre a sor. Hivatalos jelentés emlékezik meg arról, hogy több, mint 2500 török holttest hever temetetlenül Sümeg és Devecser között. Nem kell különösebb képzelőerő annak elgondolásához, mit jelentett ez fertőzés szempontjából. A megbetegedések elkerülésére már ekkor „főtt víz” és bor ivását ajánlották a levegő-változáson kívül.

Akkoriban kevés volt az orvos, kevés a gyógyszerész, így a gyógyítás ajánlgatás és tanácskérés formájában történt.

Ennek emlékeként sok levél maradt ránk, melyben gyógyszerek után tudakozódnak. Leírják, amennyire tudják, a tüneteket és medicinát kérnek a bajra. Még nem kisebb ember, mint maga Pázmány Péter is, ki „fulladásban” szenvedett, Batthyány Ferencenétől kér gyógyszert. Batthyány-

né (Lobkowitz Poppel Éva), Zrínyi Miklós költőnk nevelőanyja korának igen tanult, keresett orvossal foglalkozó asszonya volt. Nádasdy Révay Judit himlős fia és beteg ura részére is tőle kér orvosságot. Ugyancsak Széchy Dénes beteg fia részére 1640-ben „gyöngyvizet, viola-julepet (?) és csukaháját kér. Képzeltető az ilyen távgyógyítás eredményessége.

Az ilyen távtudakozódás és gyógyítás sok bajt is csinált. 1575-ben például a Vas megyei alispán, Bajczy Gergely Batthyányi Boldizsártól „arena” elleni orvosságot kér, tévedésből „podagra” ellen valót kap¹.

Igen érdekes, hogy még a budai basák is a magyaroknál tudakozódnak. 1560-ban a budai basa Paksy Ferenc komáromi főkapitányt kéri, hogy küldjön, vagy Bécsből szerezzen neki láb-fájás elleni olajat.

Mai szemmel kissé furcsának tűnnek az akkor ajánlott gyógyszerek. Az említett Batthyányné hagymáz ellen „eleven rákot megtörni és szőlőfüvel köziben keverni és melegen megkenni” rendel 1641-ben. Másik orvosságkérő, Svetkovic Kata 1570-ben a „lengyel királyné porát” kéri. Sok olyan levél maradt ránk, melyben különféle virágvizek és fűvizek küldését kéri. A hódoltság idejében a legtöbb nagyúri házban vannak fűzivevő vagy virágzivevő szerszámok, sőt helyenként „vízegető házat” is találunk. Egykorú levéltárak több helyen felsorolják „vízegető általjáró csőjével, vízvevő lombik földöstül, csőstül, vízegetni való medence, vízvevő csős cseber etc. Általában a vízegetést maguk a fő-

¹ A podagra abban az időben az összes mozgásszervi betegség gyűjtőneve volt.

asszonyok végezték, csak Batthyánynénál volt külön „vizegetőmester”.

A kastélyok és udvarházak régi összeírásai tanúskodnak arról, hogy az asszonyok milyen sokféle virágvizet főztek. Így pl a fogarasi kastélyban 1632-ben a következőket: „parlagi bodzavíz 5 üveg, kerti rózsavíz 2, epervíz 4, petrezselyemvíz 2, bodzavirágvíz 4, hársfavirágvíz 2, tamariskuszvíz 2, turbolyavíz 1, utifűvíz 2, porcfűvíz 4, lómentavíz, fodormentavíz, istenfájavíz 1—1 üveg”. De találkozzunk korabeli leltáraknál gyöngyvirágvíz, szekfüfecet, levendulabor, rózsacet, fehérliliomvíz, kőmennyvíz, cseresnyevíz, hársfavíz, chelidoniavíz, fekete és fehér ürömvíz és eufoziavíz említésével is. Biztos, hogy ezek nemcsak egyszerűen illatosítási, vagy kozmetikai célokat szolgálták, hanem sebkezelésre, továbbá a gyomor és bélsatorna görcsös eredetű fájdalmainak kezelésére is hasznosak voltak.

A női betegségek gyógyításának feladata a „gyógyító asszonyokra” várt. Ma már kissé különösen hangzik és nem is tudjuk miért, legfeljebb a babonák tudományos tanulmányozása során derülne ki, — de kigyóbórt és róka-, — valamint bárányháját használtak a szülésnél. A róka- és bárányhájnak még van magyarázata. Azt hitték, hogy a rókahájjal való kenéstől ravasz, a bárányhájjal valótól pedig szelíd lesz az újszülött. Legálább is erre enged következtetni Forgács Ádámnak Batthyány Ádámhoz nem minden malícia nélkül írt levele, Batthyány feleségének szülsége előtt: „A kis Ádám részére küldenék egy kis rókaháját, nem mintha az apjával valami reá nem ragadott volna, de nem árt a természetet segíteni, — bárányhájjal ... ha lányuk lenne jó lenne azt is azzal megkenni, hadd lenne apácza belőle”.

Hogy a kis számmal bár, de akkor is működő doktorokat is említsük, meg kell emlékeznünk Fraxinus Gáspár doktor-ról, ki Nádasdy Tamás családi orvosa volt, de az akkori magyar uraké, többek között a nádoré is (1553—1562 között).

Ez idő tájt él a másik híres orvos is, a pozsonyi Purkircher György (a XVI. század második felében élt) és híres kortársa, Pistolotius, ki ugyan Bécsben lakott, de igen gyakran fordult meg Magyarországon (főleg az 1565—75 évek között). Batthyány Boldizsárhoz írott levelében egy receptje is maradt, melyben pestis ellen „sáfrányt euphorbiummal keverve” ajánl. Egyáltalán az orvos oly kevés volt, hogy gyakran kellett külföldről kérni. Így Thurzó Ferenc 1573-ban Krakóból hozatott orvost, Zrínyi Miklós 1582-ben pedig Bécsből.²

Főúri családjaink között 1—2-nek volt saját fizetett orvosa, de ezeket szinte állandóan kölcsönkérték.

Az orvoshiányra jellemző, hogy 1698-ból maradt levél szerint a komáromi várkapitány a királytól kér orvost, hivatkozva arra, hogy a városban már két gyógyszerész van, de orvos egy sem.

² Közelebbi adatokat életrajzokról Takáts nem közöl, csak levelezéseikre, a kamarához való felterjesztéseikre hivatkozik, olykor receptjeiket is közli. Részletes adatok Dr. Magyarai—Kossa Gyula: Magyar Orvosi Emlékek c. könyvében találhatóak.

A dohány is szerepelt gyógyszerként 1662-ben Lippay-nak a *Calendarium Oeconomicum* c. könyvében olvasható: „igen jó, mind a levele, mind a kifacsart leve és levelének pora is a sebekre.”

A gyógyítás terén nagy szerepet játszanak főleg a köszvény, de egyéb betegségek gyógyításában is a hévizek. A fürdőt ivókúrákkal is összekötötték. Különösen Balfon, Topliczán (Varasd közelében), Trencsénben, Pöstyénben fürdőztek szívesen.³

Ungnad Kristóf Varasdról kér orvosságot Batthyánytól („de arvinare ursinae ac de sepe ceri hoc est medve hájat és szarvas faggyut a vagy veleit velit de illis nobis imperere”).

Érdekes, hogy jóllehet a Batthyány család el volt látva orvosságokkal, mégis Batthyány Boldizsár fájós kezére 1571-ben Bajczy Gergely ajánl gyógyírt imígyen:

„barackmagot meg kell törni és gyömbérrel össze kell elegyíteni ugyan szárazon és keze feje hajlásánál az erekre kell kötni.” Ugyancsak Bajczy hasfájás ellen ezt ajánlja: „gyömbérrel kenyeret kell a gyomorra kötni, a kenyeret megpírítani a gyömbérrel meghinteni és két ruha közt a gyomorra kötni.”

Egészen meglepő dolgokat is olvashatunk Pl. a már említett Batthyány Ferencné 1570 nov. 27-én marás és veszettség ellen alábbi gyógyszert és gyógyjavallatot küldi: „Im küldöttem fagyabogarakat, az kiket megmárt, mindenkinek három-három adjon kegyelmed meginni benne; továbbá az folyó vízbe mossák és az mindennemű ruhába megmárták, levétese róluik és más ruhába öltözzenek. Mondják, hogy igen jó az ruta is enniek.” Nem érdektelen pl az sem, hogy a „köszvény hagymát” csúsz és köszvény ellen használják. De hogy mire volt jó a skoipió olajban, nem tudom elképzelni.

A zsályavízről azt írják, hogy az „aszukórságtól” szabadít meg, az ökönyelvfűnek vize az „ember vérért megtisztítja s valamely ember agyvelője megveszett és megbolondult, igyék ebből s meggyógyul”. A „böcsevérág” vizét Zrínyi Ilona seplő ellen használja.

Mint az előzőekből is kiderül, nagy jelentőséget tulajdonítanak a füveknek olyanannyira, hogy a sok helyen megforduló katonáknak is kötelességük volt a ritkábban előforduló füveket gyűjteni. Több helyen külön „fűszedő asszonyokat” tartanak. Így pl Nádasdy Tamáséknál, Batthyány Boldizsáréknál külön komenciót kap (pl Szalonokon 1649-ben naponta felpint bor és két cipő).

A fűszerekkel való gyógyítás elterjedtségét bizonyítja, hogy a XVI—XVII. században külön „füvesdoktorok” is voltak (Batthyány Boldizsárnak írja 1566 dec. 26-án a már említett Pistolotus: „Unus herbarius medicus hodie discedit sine fide”). Batthyány Ferencné 1561 szept. 9-én Batthyány Kristóftól kéri a füves doktort. A növényekkel való füstölés is igen sokáig divatban volt. Járványok idején a lakást pl fenyőmaggal füstölték és

³ A közfürdőkben fürdős (fürdős) mesterek működtek, ők készítettek különböző növényi anyagokból az „aromás feredőket” és némi sebészi tevékenységet, pl. érvágást, foghúzást is folytattak.

levendulaecettel mosták a szobák falát. Mind-szenty Kata írja 1583-ban Zay Péternek „Az háza-kat mindennap örömmel és az örmény gyökérel füstöltesse kegyelmed és az *egérfa kkal*”. De hogy egyébként igen sokat adtak a szobák jó levegő-jére, bizonyítja, hogy a legtöbb helyen megtalál-juk a „szaglókat, szaglócskákat, szivallókat” és tömjéneket

Ennek oka az lehetett, hogy az ablakok akkori szerkezete miatt azokat kinyitni nem lehetett. A gazdag helyeken ólomüvegtáblák voltak be-épitve, ill állati hólyagok, esetleg zsíros pergamen vagy zsíros papír szolgáltatva az ablaktáblát, amin a világosság úgy ahogy átszűrődött. Való-színűleg a szagot szagall akarták leküzdeni. Lehet, hogy ebben a ragályos betegségek-től (első-sorban a pestistől) való félelemnek volt szerepe. Az illó szagos anyagokat mindig úgy tekintették, mint leghatásosabb óvszereit a pestisnek.

Rövid kis áttekintésünk, illetve az ebben felso-lt gyógyszerkincs (?) alapján nem csodálkozha-tunk ha Pál deák, miután a különböző ajánlgatá-sokra nem gyógyult meg, Batthyány Boldizsár-hoz 1569-ben ezt írja: „Magamat vettem alá az nagy éhezésnek, mert azt mondják, az használ és az veszteg fekvésnek” — Igaza volt, meggyógyult.

ETILOLEÁT OXIDÁCIÓJÁNAK GÁTLÁSA ANTI-OXIDÁNSOK SEGÍTSÉGÉVEL

A szerzők tovább folytatták az etiloleát oxidációját gátló vegyületek, valamint azok kombinációjának vizsgálatát. Jelen közleményükben négy antioxidáns-ból (propilgallát, butilhidroxianizol, dibutilhidroxito-luol és nordihidroguajaret-sav) álló rendszerek hatásos-ságát vizsgálták különböző százalékos összetétel esetén. Megállapították, hogy a négy komponensű rendszerek-nek semmi előnyük nincsen a (régebbi közleményeikben leírt) három komponensű rendszerekkel szemben. *Galenica Acta (Madrid) 16, 251 (1963) T. T.*

ÚJ MÓDSZER MESTERSÉGES M-VITAMIN ELŐÁLLÍTÁSÁRA

A butirolglutaminsav vegyi elnevezés alatt ismert M-vitamin manapság majdnem minden krónikus bé-lhurut ellen, valamint vészes vérszegénység ellen aján-lott gyógyszerkészítmények alkotórésze. Gyártási el-járásukat jórészt külföldi szabadalmak védik. Most egy japán kutatónak sikerült ezen új vitamin mester-séges előállítására. Az általa felfedezett módszer meg-akadályozza a mesterségesen előállított anyag levegőn történő szétesését, valamint megakadályozza annak az erősen izgató hatású gáznak keletkezését is, mely az egyéb gyártási eljárások velejárója. További lényeges előny bizonyos nyersanyagok megtakarítása és főként a tömeges gyártás lehetősége. A találmány révén a munkaráfordítás az eddiginek kétharmadára, az elő-állítási költség kétharmadnál is kevesebbre csökkent. Japán szakmai körei nagy jövőt jósolnak az új eljárás-nak, melynek révén az ország M-vitamin termelése a múlt évben elérte a csúcserőértékét jelentő 5,5 tonnát, mintegy 100 millió yen értékben. A termelésnek kb. 80%-a kivitelre kerül, elsősorban az USA-ba, Angliába és Németországba. *R. B.*

Öst. Ap. Ztg. 18. 103 (1964).

AZ ALKOHOL STERILITÁSA

Az etilalkohol egyáltalán nem egy önmagától steril anyag, mint azt sokan — tévesen — feltételezik. A kö-zelműltben Fla m m mind tömény, mind hígított

ÖSSZEFOGLALÁS

A szerző Takáts Sándornak a török hódoltság korabeli állapotokkal foglalkozó könyveiben elő-forduló, részben kuriózum számba menő gyógyítási vonatkozású emlékeket ismerteti.

IRODALOM

1. *Takáts Sándor*: Rajzok a török világból, Akadémia, 1915. — 2. *Takáts Sándor*: Művelődés tört. tan. a XVI — XVII századból, Gondolat, 1961.

РЕЗЮМЕ

Автор познакомит читателя с некоторыми особен-ностями положения дела терапии в XVI-ом и XVII-ом веках, когда часть территории Венгрии была занята турками, как это отражается в книге Шандора Гакача писателя того времени.

ZUSAMMENFASSUNG

Verfasser bespricht einige Einzelheiten aus dem Werk von S. Takács über die Verhältnisse des ehemali-gen Ungarns unter türkischer Herrschaft unter beson-derer Berücksichtigung von Kuriositäten mit medizi-nisch-pharmazeutischem Belange.

(*Nógrád megyei Tanács Gyógyszertári Központja, 4/12-es gyógyszertár, Kálló*)

Érkezett: 1964 I 23.

szeszben kimutatta a gázödéma kórokozóit. Az injek-ciók fecskendőknél még ma is szelvében szokásos al-kohollal való fertőtlenítése, vagy valóban steril fecskendőknél alkoholban való tartása tehát semmi esetre sem véd meg a fertőzés lehetőségétől. Az ilyen fecskendőknél — ha az alkohol fertőzött volt — ezek a kórokozók, de pl a *serumhepatitis* vírusai átvitelhetők az emberi szervezetbe. Hasonló módon fennáll a veszély, hogy műtétknél a bőrfelület fertőtlenítésére használt szesszel visszük át a kórokozókat a beteg testére. Hogy mégsem fordulnak elő gyakrabban ilyen fertőzések, annak oka, hogy a gázödéma kórokozója erősen anaerob természetű és csak rendkívül kedvező körülmények között képes a szaporodásra. Sajnos az etil-alkoholt csupán autoklavban lehet biztosan sterilizni. Fla m m, mint minden gyógyszertárban egyszerűen megoldható eljárást, a csírást át nem esztő szűrőn való filtrálást ajánlja. Legjobb az azbeszt szűrőlapokon történő szűrés. Ilyen egyszerű és olcsó szűrőkészülék tartásának kötelezővé tételét minden gyógyszertár részére javasolja Fla m m. Itt kell megjegyezni, hogy a jódtinktúra — szesz jóoldat — mindenkor auto-steril.

Öst. Ap. Ztg. 18. 186 (1964)

R. B.

MÉTERRENDSZERRE TÉR ÁT AZ ANGOL GYÓGYSZERÉSZET

A tizedes rendszer Angliában történő bevezetésének újabb lépését jelenti az egészségügyi minisztérium 1964. jan. 31-én kiadott rendelete. Eszerint a gyógyszer-gyártó és nagykereskedelmi vállalatok legkésőbb 1965. aug. 1-től már csak a tizedes mértékrendszert használ-hatják; viszontelárusító egyének és cégek — ideértve a gyógyszerárakat is — 1966. febr. 1-től kötelesek az új mértékrendszerre áttérni. A rendelethez az egyenérté-keket feltüntető átszámítási táblázatot csatoltak. Az említett időpontig mind a régi, mind a tizedes ren-dszer használható, így kellő idő áll rendelkezésre, hogy a mélyen gyökerező angol birodalmi mértékrendszer felváltása fokozatosan megtörténhessen.

Öst. Ap. Ztg. 18. 128 (1964)

R. B.